

Hadikfalva (Dornești)

A bukovinai magyarok története sajátosan alakult. Ők is Székelyföldről menekültek a 18. században, nevezetesen az 1764. évi madéfalvi veszedelem után bekövetkezett tömeges kivándorláskor Moldvába. Ott azonban az osztrák megszállás és uralom másként alakította a sorsukat, megőrizhették magyarságtudatukat, ezért az elsők között települtek vissza Magyarországra. A ma még ott található kis katolikus közösség csak egy parányi része a hajdan itt élt székelyeknek.

Hadikfalva a Szucsávai-fennsíkon települt a Szucsáva bal parti teraszain, 8 kilométerre Radóctól (Rădăuți) keletre. Vasúti csomópont. Itt ágazik el Radóc és a Szucsáva felső folyása felé vezető vasútvonal, valamint a Szeredvásár felé induló szárnyvonal. A fő vasútvonalon Vicsány (Vicșani) határállomás előtt Hadikfalva az utolsó megállóhely.

Természeti feltételeit tekintve a Szucsávai-fennsík központi részéhez tartozik, ahol a prekambriumi kristályos talapzatra harmadkori besszarábiai emelethez tartozó szarmata korú agyag-, márga-, kavics- és homokrétegek, majd ezek fölé negyedkori lösz- és ártéri üledékek települtek. A felszínen leöblített csernozjom és erdei talajok, valamint ártéri pocsolyatalajok alakultak ki.

A település magyar nevét a székely hadiszökevények Bukovinába telepítésének értelmi szerzőjétől, gróf Hadik Andrástól nyerte, aki Erdély gubernátora, egyúttal Bukovina és Galícia főkormánybiztosa volt. Ő javasolta a székely menekültek felkutatását és Bukovinába való áttelepítését. A Dornești román név „dormaiak”-at jelent. Megjegyezzük, hogy a település alapítói és régi lakói székelyek voltak.

Ahhoz, hogy megértsük a székely menekültek sorsának az alakulását, rövid történeti áttekintésre is szükségünk van. Bukovinát 1774-ben foglalták el az osztrák csapatok, s a megszállást Splényi báró tábornok végezte színmagyar hadsereg élén.¹ Az első telepések már 1776-

¹ Mikecs, 1989. 138.

ban megjelentek (100 székely család), és megalapították az első két falut: Istensegítset és Fogadjistent. Ezután szünetelt a bevándorlás, míg gr. Hadik András nem javasolta és az udvari haditanács el nem fogadta a székelyek amnesztiáját és Bukovinába telepítésének a tervét. Itt meg kell említsük, hogy az 10 442 km² területű Bukovina tartomány rendkívül gyéren lakott volt, mindössze 7 fő/km² népsűrűséggel. Így a tartomány benépesítésére anyagi áldozatoktól sem riadtak vissza. A kezdeti kísérletek nem jártak eredménnyel, míg Enzenberg tábornok meg nem bízta Mártonffy Mór szerzetest, akit szőlővesszők beszerzése ürügyén Foksányba küldött azzal a titkos megbízatással, hogy beszéljen a menekült székelyekkel és tudósítsa őket a sok kedvezményről, amelyben részesülnek. A büntetlenség mellett még hat fontos kedvezményt is kilátásba helyezett: 1. Ingyen háztelek és szántóföld. 2. Amíg be nem rendezkednek, minden gazda 6 krajcárt, a gazdaasszonyok 3 krajcárt, és minden gyermek 2-2 krajcárt kap naponként az állampénztárból. 3. Minden családnak kiutalnak 50 forintot házépítésre kamatmentesen. 4. Minden család kap 20 forintot gazdasági eszközök beszerzésére kamatmentesen, amit 4 év alatt kell visszafizetniük. 5. Ötévi adómentesség. 6. Minden község, amely 50-nél több családból áll, államköltségen megépített templomot kap külön lelkésszel.¹ Ezután tömegesen vándoroltak be, s újabb falvak alapítása vált szükségessé.

Hadikfalvát 1785. június 5-én alapították ünnepélyes keretek között.²

A hadikfalvi plebániát ugyanabban az évben, 1785-ben alapították meg, és egyike annak a kilenc plebániának, amelyet a bákói püspökségtől a lembergi érsekséghez csatoltak a Szentszék 1796. április 11-i dekrétuma alapján.³

A továbbiakban gyorsan szaporodott a népesség; ezek a telepek túlnépesedtek, s egyre-másra bocsátották ki vándorlók rajait. A 19. században már telepedtek vissza Magyarországra csoportok. Csernakeresztúron, Déván, Gyorokon, majd a Duna ármentesítése miatt felsza-

¹ Uo. 139.

² Uo. 138.

³ Gabor, 1996. 92.

badult földeken új falukat alapítottak, mint például Székelykeve, Hertelendifalva stb. Azután Kanadába vándorolt ki egy csoportjuk.

Bukovinában nem kellett harcolniuk anyanyelven prédikáló papért: ami Moldvában nem sikerült a szabófalviaknak, tamásfalviaknak, azt itt készen kapták. Magyar papjuk és magyar iskolájuk mindig megvolt. Adva voltak a feltételei az anyanyelv megtartásának és ápolásának.

Amikor 1918 után a nacionalista Nagy-Romániához kerültek, nekik is szembesülniük kellett a megszorításokkal, a nyelv korlátozásával, a román iskolával. Az első adandó alkalommal az öt magyar falu népessége 1942-ben elhagyta falvait és visszatelepedett Magyarországra, pedig már a magyar nyelvismeret is kezdett szűkülni, már a gyermekek alig beszéltek a magyar nyelvet a huszonnégy éves román uralom hatására.¹

Az 1930. évi népszámláláskor Hadikfalva 4934 lakosából 4693 volt a katolikusok száma, akik közül 4534-en vallották magukat magyar nemzetiségűnek és 4530-an magyar anyanyelvűnek.²

¹ Szabados, 2004. 257.

² Domokos, 1987. 257.; Manuilă, 1938. 356–357.

1942-ben a katolikusok nagy része áttelepült Magyarországra, jelenleg a Dunántúlon az onnan is kitelepített svábok (németek) helyében nyertek szállást.

2005-ben 25 család, illetve 60 hívő katolikus élt még Hadikfalván, kis katolikus közösséget alkotva.¹

A hadikfalvi katolikus templomot Szeredvásáron (Siret) kellett volna felépítsék. Egy félig szándékos félreértés folytán építették Hadikfalvára. A magyarok kivándorlása után az ortodox egyház gondozásába került. A Jászvásári Katolikus Rend és a Moldvai Ortodox Érsekiség jóváhagyásával egyik oldaloltárnál megtartják a katolikus szertartásokat is. Jelenleg a szeredvásári plebánia fiókegyháza.²

Hadikfalva esete jól példázza, hogy mit jelent egy demokratikus többnemzetiségű állam és egy nacionalista nemzetállam keretében a kisebbségek sorsa. Utóbbi esetben az erőszakos beolvasztás a cél, amit emberfeletti küzdelemmel lehet csak túlélni, átvészelni.

Halasfalva (Hălăucești)

Románvásárt északon és nyugaton mintegy 30 kilométeres körzetben csángó katolikus települések veszik körül. Az utóbbi két évszázadban a hajdani színmagyar katolikus tömböt elrománosították. Míg 100 éve nagyobb részük még magyarul is beszélt (sokan csak az iskolában tanultak meg románul), ma már csak egy részüknek van magukat titokban még magyarnak valló lakossága, s a magyar nyelvismeret is csak tizedükre zsugorodott, főleg Szabófalva övezetében.

A népesség romanizálásának egyik kulcspontja Halasfalva is. Itt működött a minoriták rendháza papi előképzéssel, kántoriskolával, katolikus gimnáziummal, árvaházzal és nyomdával.

Románvásártól északra fekszik mintegy 20 kilométer távolságra a Román–Paskán-távolság felezőpontjában, a Moldvát a Szeret folyótól elválasztó fennsík központi, magasabb részén, s egyike a legészakibb

¹ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 335.

² Gabor, i. m. 92.

Román vidéki csángó településeknek. Az emberek emlékezete és a hagyomány szerint régen a Szeret völgyében a Kenderesek nevű helyen feküdt, ahonnan az árvízveszélytől is menekülve a tölgyerdő által is védett magaslatra, mai telephelyére költözött.

Miután Román megyét megszüntették, néhány települést, köztük Halasfalvát is Iași megyéhez csatolták.

Első okleveles említését 1520. április 24-én keltezték, amelyben Ștefăniță vajda megerősítette az örökség felosztását Cozma Șandrovici (Sandrovics) és Iucos kincstárnok unokái között.¹ A fent említett Șandrovici és Iucos is Alexandru cel Bun vajda idején viseltek tisztségeket az első faluprivilegiumok, adományozások idején, 1408–1422 között. Így egyike Moldva legrégebb településeinek, ugyanis az oklevélben a Șandrovici (Sándorból) nagyapától örökölt falvak közt szerepelt Hălăucești neve.²

A település román neve, Hălăucești, a magyar „halas” szóból származik, ami a „halastó” (iaz) szóval kapcsolatos. Ezt vallja Iorgu Jordan *Toponimia româneasca* című művében is.³ A *Román nyelv értelmező szótára* a „halău” szót szintén a magyar „háló” szóra vezeti vissza, amely a halászhálóra utal, ugyanis a Szeret völgyében sok halastó van, ahol háló (halău) segítségével halásztak.⁴ Iosif Gabor a *Dicționarul comunităților catolice din Moldova* című munkájában azzal indokolva cáfolja a magyar eredetet, hogy a katolikusok, akik szerinte nem is voltak magyarok, Halasfalván csak a 17. századtól adathozhatóak. Arról nem vesz tudomást, hogy a környék magyar falui már a husziták előtti idők óta folyamatosan lakottak, és hogy Moldva nyugati részein a magyar népesség megelőzte a románokat, és sok most románok lakta településnek is magyar neve van, nem beszélve egyéb toponimiákról Moldva-szerte. Ő azt gondolja, hogy „Holovca” személynévből eredhet.⁵

¹ Costăchescu, 1943. 190–194.

² Uo.

³ Jordan, 1963 20/7.

⁴ *Dicționar Explicativ a Limbii Române.*

⁵ Gabor, 1996. 125.

Feltételezik, hogy Erdélyből jött magyar alapította a falut. Lehet Şandru (Sándorból) és a felesége, Márta apja vagy nagyapja, ugyanis első birtokosainak a nevei is magyaros hangzásúak.¹

A további birtokosok gyakran változtak. Adták-vették, többnyire nagybojárok, az uralkodóházhoz közel álló körök. Két birtok is volt: az északi és a déli falurészé. 1756 körül Halasfalva Constantin Sturdza pohárnok birtoka volt, akinek Ionachie, Román püspöke engedte át, egy a Szereten átívelő híd építése fejében.² Valószínűleg ez az új birtokos telepítette a katolikus lakosok őseit, ugyanis a magyar munkaerő mindig keresett és megbecsült volt Moldvában. A 19. század végén Balş bojár birtokának a központja. Itt volt a fenti nagybirtokos udvarháza.³

A 18. század előtt nem tartozott Moldva számottevő katolikus települései közé, ugyanis Bandinus nem említi, s hiányzik a 17. századi más katolikus összeírásokból is. A településről közben voltak feljegyzések. Ion Neculce, román krónikairó is megemlítette, hogy 1658-ban Constantin Cantemir uralkodásának az első évében a lengyelek és a tatárok több bojár udvarházát felégették, köztük a halasfalvit is.⁴ Az első nagyobb katolikus csoportot 1757-ben telepítették Halasfalvára. Két év múlva már fából templomot is építettek.⁵ A halasfalvi katolikus közösség lélekszáma gyorsan növekedett. 1772-ben Di Giovanni 31 családot (223 lélek) számlált.⁶ Egy évvel később, 1773-ban Giuseppe Cambiola „Eleucesté”-ben már 60 családot említ, s azt írja, hogy az utolsó négy évben az új katolikusok két új faluban két új templomot építettek, ami példa nélküli a múltban. Egyet Häläuceştiben, egyet Talpában.⁷

¹ Rosetti, 1905. 20.

² Condrea, 1891. 62.

³ Uo.

⁴ *Román Krónikairók*. 1983. 257.

⁵ Gabor, 1996. 127.

⁶ Uo.

⁷ *Diplomatarium*. 1930. 149.

Schulzer 1779-ben beutazta Moldvát, s jelentésében bemutatta a moldvai magyarok helyzetét. Az általa közölt 6000 család (kb. 25–30 000 fő) között találjuk Halasfalva és Horlești községek lakóit is.¹

1780-ig Szabófalva fiókegyháza volt, akkor alakult önálló plebániává.

Az 1787–1791. évi háború idején az osztrák csapatok megszálltak öt moldvai megyét, jórészt csángók által is lakott vidékeket. A megszállás alatt készített térképhez, amelyet a Bécsi Császári Levéltárban őriznek, leírás is készült. Itt „Cheleuschesty” néven említették. 68 házzal, 68 családfővel tekintélyes falu volt, ahol 15 ló- és 110 ökörfogatot tudtak kiállítani.²

Hammer konzul 1807. május 14-én küldött kimutatást Bécsbe a magyar alattvalókról. 4182 családot említett, több mint 22000 lakossal. Ebből Halasfalván 460 családról, illetve 2367 lélekről számolt be,³ tehát abban az időben egyike volt Moldova legjelentősebb csángó településeinek.

Antonio di Stefano moldvai katolikus püspök 1851-ben kiadott *Schematizmus s Missionis Romano Catholicae in Principatu Moldaviae* a Julián-naptár mellékleteként jelent meg. Ez a sematizmus 22 plebániát, 186 filiát és 208 helységet sorol fel. A halasfalvi plebánián, amelynek ugyanez volt a közhasználati neve is, használt nyelvként a magyart, a román és a németet is feltüntették. 12 fiókegyháza volt, a lélekszámot 3107 főben közölték.⁴ A következő 1875-ben kiadott sematizmusban már csak 5 fiókegyháza volt 2684 lélekkel s a használt nyelv már a román volt.⁵

Dimitrie Frunzescu *Dicționarul Topografic și Statistic al României* című, 1872-ben Bukarestben kiadott munkájában 2380 lakossal szerepel, s megemlíti szeptember 8-án rendezett vásárait.⁶

A magyar utazók közül Gegő Elek 1838-ban a moldvai magyar telepek statisztikai állapotának bemutatásánál a plebániák közt Halo-

¹ Domokos, 1987. 101.

² Uo.

³ Auner, 1908. 63.

⁴ Domokos, 1987. 118.

⁵ Uo.

⁶ Frunzescu, 1872.

csest néven említi, 400 lélekszámmal és megjegyzi, hogy „Halas”, mert a Szeret képezte halastavak mellett fekszik.¹

Jerney János 1851-ben Halaucsest néven említette, megjegyezve, hogy régen Halasnak nevezték. 1300 katolikus csángó székely–magyar lakosa már nem tud magyarul. Temploma a Boldogságos Szűz tiszteletére van felszentelve.² Jerney közölte, hogy Martinotti József, a miszsió prefektusa Jászvásárban 1799-ben olaszosan már „Allauschesty” néven említette.³

Kovács Ferenc 1857. évi adatokat közölt: 1317 katolikus lakosa volt. A szereti kerület első plebániája volt, s megjegyezte, hogy ősi anyamegye 1842-ben épült kőtemplommal. Anyakönyvei 1780-ig követhetőek.⁴ Felsorolta a hozzá tartozó fiókegyházakat is: Zăpodia (mai nevén Nisiporești) katolikus templommal és 390 katolikus lakossal, Bartika (Barticești) 460, Mircești (Merszefalva) 137, Cosmești (Kozmafalva) 71, Mogoșești (Magosfalva) 96, Muncelu 63. Így a plebánia 2554 lakost szolgált ki, akiknek fele a szomszédos vegyes (részben katolikus) falvakban lakott.⁵

A 19. század végén megjelent *Román megye földrajzi szótára* 2178 lakosú településként említette. 625 család élt a faluban. Ebből 400 magyar, 15 zsidó és 210 román család. Szekerek, szánok és kerekek készítésével foglalkozó kézművesek éltek a faluban. Külön kiemelte, hogy sok burgonyát termesztenek.⁶ A plebániához tartozott még két szomszédos falu: Mogoșești (Magosfalva) és Muncelu de Sus (Felső-muncsel). Előbbi mintegy 100 katolikus családdal, amely az ott élő lakosság csaknem felét jelentette. Munceluban augusztus 6-án és 29-én nagyvásárokat rendeztek. Halasfalva dorobánc (gyalogos) ezred székhelye volt. Hozzá tartozott a szomszédos Lunkás falu.⁷

Az 1902. évi sematizmusban a román dekanátus (esperesség) keretében említették „Hălăucești” néven, 1585 katolikus lakossal. Akkor

¹ Gegő, 1838. 45.

² Jerney, 1851. I. 178.

³ Uo.

⁴ Kovács, 1870. 48.

⁵ Uo. (Az összeadás után a szám 50 fővel nem egyezik, eredetileg került bele hiba. A szerk.)

⁶ Condrea, 1891. 62.

⁷ Uo. 63.

két fiókegyháza volt a két legközelebbi szomszédos falu: Zapodia (Nisiporești) 492, valamint Lunkás 461 hívővel.¹

Weigand Gusztáv 1902-ben az sz-elő csángók csoportjában említette. Úgy írta le, mint akik románul beszélnek, de magukat „unguri”-nak (magyaroknak) nevezik.²

N. Ciocan *A Román megyei katolikusok* című monográfiájában azok közt a faluk közt sorolta fel, ahol még magyarul is beszélnek. Az 1903-ban általa közölt 2383 lélek lakta. A 629 családfő közül 62 gazdag, 300 középbirtokos, 240 szegény és 27 özvegy volt.

Az 1930. évi népszámlálás adatai szerint Halasfalva 2637 lakosából 2153 (80%) volt katolikus. A szomszédos faluk, fiókegyházak közül Lunkás 579 lakosából 572 (99%) volt a katolikusok száma. Mircești-en 857-ből 372 (43%), Mogoșeștiben (Magasfalván) 843-ból 308 fő (40%) volt katolikus. Muncselben csupán 55 volt a számuk (4%), de 12-en magyarnak vallották magukat.³ Nyilván, ahol a hatóság figyelmé nem terjedt ki külön rájuk is.

1966-ban 3018-ra,⁴ 1977-ben 6310-re⁵ növekedett a község lakóinak a száma. 1992-ben a falu 4967 lakosából 4004-en voltak katolikusok (80%). A magyar származású katolikusok a dombon, az ortodox románok a völgyben laknak. Saját templomuk és temetőjük van.

A faluban hagyományos volt a len és a kender termesztése. Legfontosabb kultúrák a burgonya, kukorica, bab, lencse, káposzta, tök, hagyma, mák és a cukorrépa.

Halasfalva mai lakóinak legnagyobb százaléka a mezőgazdaságban tevékenykedett. 1973-ban 34%, 1985-ben 26% volt az arányuk. Míg csökkent az agrárnépesség száma, nőtt a városok felé ingázók részaránya, akik főképp az iparban és a szolgáltatásokban tevékenykednek. Főképp Paskán és Románvásár üzemei vonzzák őket. A napi ingázók száma 200 és 500 közt változik. 15 személy Halasfalvára is ingázik (főként tanügyben és adminisztrációban dolgozók). Sokan elhagyják a falut. 1981-ben egyetlen évben 178 személy vándorolt el Románvásár,

¹ Auner, 1908. 80–81.

² Domokos, 1987. 125.; Maniulă, 1938. 705.

³ Uo. 251.; Manuilă, 1938. 368.

⁴ Doboș et al., 2004. 364.

⁵ Uo.

Paskán, Brassó, Csíkszereda stb. felé, amíg 11-en a faluban telepedtek le.¹

A falu népsűrűsége 1860-tól 39,7-ről 1985-ig 86,7 lakos/km²-re nőtt, amely magasabb volt az országos átlagnál,² ami a múltban a katolikus lakosságnak a falujához való erősebb ragaszkodásával magyarázható.

A halasfalvi plebánia 1780-ban alakult meg. Addig Szabófalva fiókegyháza volt. A papokat a misszió, a Propaganda Fide küldte. Idegenek voltak, legnagyobb részük olasz. 1780-tól 1911-ig, 130 év alatt 37 pap szolgált Halasfalván, akik méltán szolgálták Róma érdekeit: elrománosítani a moldvai magyarokat, ezáltal megnyerni Moldvát a missziónak. Jó részük egy szót sem tanult meg magyarul. A 37 papból mindössze egy volt magyar származású, Kónya József (1826–1829 között volt a falu papja), s neve alapján Vicențiu Fedeli misszionárius is magyar lehetett (1822–1826).³ Sem előttük, sem utánuk nem volt magyar papja a plebániának, mindhiába harcoltak ezért hívei. Csak a 20. században jelentek meg a csángó származású „janicsárnevelést” kapott lelkipásztorok, akik megtagadták magyarságukat és tiltották a magyar beszédet, az „ördög nyelvének” titulálva.

Első katolikus templomát 1769-ben építették fából és a Boldogságos Szűz Születésének tiszteletére szentelték fel. 1872-ben kőtemplomot építettek, amely idővel kicsinek bizonyult, s 1929–1940 közt új, háromhajós katedrális emeltek neoromán és neogótikus stílusban két, 40 méter magas toronnyal. A belső tér hossza 40 méter. Szélessége a keresztnél 26 méter, összesen 688 négyzetméter beépített területtel. Nyolc masszív támpillér tartja. Négy harangja közül a legnagyobb 1300 kg súlyú, és az északi toronyban van elhelyezve. Kolonicz márkájú orgonája 1863-ban készült.

Első ortodox templomát 1780 körül építették fából. Kőtemplomát Alexandru Balș bojár építtette 1845–1847 közt Mihály és Gábor szent vajdák tiszteletére, és a birtokos magántemplomának tekintették. A hívek 1840–1850 közt építették a Szent Miklós-templomot. 1920-ban

¹ Dobos et al., 2004. 306.

² Uo.

³ Uo. 129.

új kötemplomot építettek. A régi fatemplomot az ortodox temetőbe szállították át, ott kápolnaként használják.¹

A jászvásári püspökség megszervezése után (1884) papneveldét állítottak fel, majd 1895-ben külön rendelettel megszervezték a ferencesek provinciáját Halasfalván, Provincia Sf. Iosif címmel. 1897-ben a minorita rend Halasfalván székházat épített.² A Szent József-provincia később Jászvásárban folytatta tevékenységét.

A jászvásári püspökség mellett Halasfalván a minoriták szervezték meg a moldvai egyházi papi-kántori utánpótlás felnevelését, amely egyetlen célt szolgált: kioltni a csángók fejéből a magyarságtudatot, minden szálát elszakítani, amely őseikhez fűzte.

A ferences szeminárium 1896-ban Prezesten kezdte meg működését, s 1897-ben költöztették Halasfalvára, ahol 1948-ig működött. 1898-ban avatták fel az emeletes téglaeépületet, amelyben a székháza működött.³ Első rektora Ulderic Cipollini volt (1897–1915). Az első szeminaristák kötelező módon csak olaszok lehettek.⁴ Nem bíztak meg a csángó értelmiségiekben, akiknek a falvaiban erősen élt a magyarságtudat. Hét hallgatóval és két professzorral kezdett működni, s célja a legjobb román szeminaristák kiválogatása volt, akik Rómában a kollégiumban folytatták tanulmányaikat.

1899-től a román állam évi 10 000 és 6 000 frank (papi és kántori) összeggel támogatta. Cserében a katolikus iskolákat kötelezték, hogy nemzeti eszményektől áthatott bennszülött klérust képezzenek ki. A magyar nyelvet kizárták a tantervből. Rögzítették a román kormány ellenőrzési jogát ebben a kérdésben.⁵ Nicolae Iorga, a nagy román történétíró is megjegyezte a 20. század elején írt országleírő munkájában: „Minden igyekezetük ellenére nincsenek közöttük az ő régi nyelvüket beszélő papok. A halasfalvi szemináriumban román nyelven oktatnak.”⁶

¹ Uo. 288.

² Domokos, 1987. 253.

³ Dobos et al., 2004. 190.

⁴ Uo. 189.

⁵ Uo. 191.

⁶ Iorga, 1972. II. 177.

A szeminárium hallgatóinak a száma gyorsan növekedett. 1903-ban 11, 1926-ban 52 hallgatója volt. 1897–1941 közt 306 papjelöltet oktattak, akik közül 62-t szenteltek fel pappá.¹ 1932-ben a teológia és a filológia kurzusokat átköltöztették Lujzikalagorba az abban az évben alapított Szent Bonaventura Teológiai Szemináriumba. Felettes szerzőjük a Szent József Ferences Provincia volt. Így a papnevelés e három központban folytatódott.

Külön épületben működött a kezdetben két-, majd hároméves kántoriskola, szintén internátussal, 1897–1916 közt. A mindkét iskolába beiratkozott tanulók még a vakációban sem mehettek haza. Szüleik, ha meglátogatták, velük is csak a papok jelenlétében beszélgethettek.² Így kellett elszigetelni őket falujuk és szüleik magyar hatásától. 1916 után a kántorképzést magánoktatás formájában oldották meg a jászvásári püspökség, a halasfalvi, lujzikalagori, majd később a bákói plebániák keretében.

1936-ban ferences gimnáziumot is alapítottak Halasfalván, amelyet Iosif P. M. Pál alapító azzal indokolt, hogy „román ügyet szolgál”, megvédi a tanulókat az erdélyi magyar iskolák elszívó hatásának a veszélyétől.³ 1939-re elkészült az emeletes tekintélyes gimnáziumépület, amely az internátusnak is helyet adott. Ma líceumnak ad otthont. A gimnáziumot 1948-ban, 12 évi működés után államosították.

A ferences provincia Halasfalván működtetett egy árvaházat is. 1917-ben alapították, és az olaszországi Assisiból hívták be a „Del Giglio” apácákat a gondozásukra. Mai nevük „Assisi Ferences Szerzetesnők”. 1918-ban a fiúárvákat átköltöztették Husztvárosba, s a halasfalvi mint leányárvaház működött 1948-ig, az államosításig. Az 5–6 évesek innen jártak óvodába, a 7–14 évesek a falu elemi iskoláját látogatták. 1931 után felvettek apácának lányokat a moldvai katolikus falvakból is, akik az árvák részére adományokat szereztek be a katolikus lakosságtól.

1923-ban Halasfalván alapították meg a régi ókirályság első katolikus nyomdáját, a Seraficát, amely román nyelvű népies termékekkel

¹ Doboş et al., 2004. 199.

² Ciocan, 1924. 59.

³ Pal, 1942. 227.

látta el a moldvai magyarokat. Énekeskönyveket is nyomtattak itt. Az énekek legtöbb része románra lefordított magyar ének, ugyanazon szótagszámmal és ugyanarra a dallamra énekelve.¹ A Serafica nyomdát 1931-ben Bákóba, majd 1932-ben Szabófalvára költöztették.

Ferences folyóiratot is kiadtak Halasfalván 1921-től *Viața* (Élet) címmel.

A kommunista rendszerben kultúrházat építettek, amelynek keretében több mint 9000 kötetes könyvtár is működik.

Végül közlünk néhány család- és helynevet is. A neveket romanizálták, csak kevés családnévben fedezhetők fel a magyar gyökerek. Ilyenek a Lukács, Pál, Zsufa, Farkas, Bolha (Bálha), Bisok, Domok, Duman, Ferenc, Árva, Varga, Andrieș (Andrásból) stb.²

Helynevek: Szántók: Dumbrava, Făgăt, Măstacăn, Prisaca, Cibik, Katona, Kanton stb. Legelők: Iszláz, Lucka, Hátas, Posta útja, Tehenek hídjá, Coasta uitașilor, Kereszt dombja, Găvan dombja, Valea uitașilor, a falu két részét elválasztó völgy. Falukapu a Zsitár. Négy zsitárkapu volt, amelyeket 1-1 őr vigyázott. Patak: Drága stb.³

Halasfalva a hajdani Román megye egyik legnagyobb plebániája, amelyet magyarok neveztek el, majd a 18. századi birtokos székely telepéseket hozott, akik hamar többségbe kerültek. Megvolt a kapcsolat a székelységgel még a 18. században is, így a magyarnyelvűség még sokáig fennmaradt. Sok Tolmács nevű lakosról is tudunk, ők biztosították a birtokos és a lakosság közti kommunikációt. (Az 1845. évi népösszeírásban hat Tolmács [Tălmaci] és öt Tălmăcel nevű család is szerepelt.)⁴

Halasfalva azóta egyikévé vált Moldova legnagyobb kulturális egyházi hagyományokkal rendelkező katolikus településeinek. Az itteni lakosság peremhelyzete, valamint a magyarságtól való elszigeteltsége révén napjainkig román nyelvűvé vált, s igyekeznek a tudatukból is kiölni a magyar eredet hagyományát.

¹ Domokos, 1987. 178.

² Doboș et al., 2004. 395.

³ Uo. 392.

⁴ Uo. Forrás: Arhiva Națională Iași. Fond Vistiera Moldovei (Jászvásári Nemzeti Levéltár, Moldvai Kincstár).

Hemejus (Hemeiuși)

A 19. században a bojár birtokára magyar katolikusok települtek, s azóta folyamatosan élnek ott kis közösséget alkotva, amelynek nincsen temploma.

Hemejus a Beszterce jobb parti teraszán, a dombok közül észak felé igyekvő Bistricioara patak mentén fekszik a Bákó–Karácsonykő-vasútvonal mellett, nyolc kilométerre Bákótól északra.

Hemejus a Cantacuzino-örökségen, a Schönburg-Waldenburg herceg birtokán keletkezett, ahol a hercegnek egy 19. században épült műemléknek is számító udvarháza található. A magyarokat a birtokra mint technikai adminisztratív személyzetet telepítették. Először a bákói plebánia 1887. évi statisztikáiból értesülünk a jelenlétükről, amikor „Hemeiuș” néven szerepeltek 16 család és 70 hívő katolikus lakossal.¹

Az 1895-ben megjelent *Bákó megye földrajzi szótára* adatai szerint ennek a településnek a házai sűrűn egymás mellett állnak, és a következő nemzetiségi összetételt közölték: 506 román, 54 magyar, 88 zsidó, 62 cigány és 25 német. Összesen 208 családot alkottak.² Tartottak 3 lovat, 90 szarvasmarhát, 54 juhot, 66 sertést. Volt egy szeszfőzdéje, amelyben 1890-ben 2555 hl szeszt pároltak.³

Az 1930. évi népszámlálás alkalmával 23 katolikus lakosából 21 magyar anyanyelvű volt, és 19 vallotta magát magyar származásúnak.⁴

A magyarok állandóan jelen voltak a bákói plebánia statisztikáiban, egészen 1946-ig. 1983-ban már csak 4 katolikus család, illetve 25 katolikus lakos volt.⁵

Hemejus turisztikai nevezetessége a 19. században épített kastély udvarháza, amelyet a Bákó vidéki rusztikus kúriák stílusában emeltek,

¹ Gabor, 1996. 130.

² Racoviță, 1895. 318.

³ Uo.

⁴ Domokos, 1987. 528.; Manuilă, 1938. 536, 30–31.

⁵ Gabor, 1996. 130.

valamint ortodox temploma, amelyet Panait és Iancu Ianoli, a birtok árendásai építtettek.

Hemejus esete is példázza, milyen nagy becsben tartották a nagybirtokokon a magyar munkaerőt. A legfelelősségteljesebb állásokat, munkákat bízták rájuk.

Herló (Hârlău)

Ennek a városnak a középkorban magyar lakossága volt, magyarok voltak az elnevezések, magyarok voltak a szőlők első ültetői és tulajdonosai. A bojárok és a vajda csak a 15. század végén vásárolták meg a kotnári szőlőket a herlói magyar birtokosoktól. A 17. században régi lakói elpusztultak vagy elmenekültek, s napjainkban már meg sem említik a magyar lakossággal is rendelkező városok között. A 17. században nehéz idők jártak a katolikus magyarokra. Nem sokan éltek túl. A tatárdúlások, a járványok pusztításai mellett Belicante vajda is egyre-másra romboltatta le a katolikus templomokat, kergette el híveiket.

Herló kis vásárhely, szőlészeti központ, a vajdák nyári udvarházának a székhelye volt. A Moldvai Mezőség nyugati peremén, annak a Szucsávai-fensíkkal való kontakt övezetében keletkezett, a Bahluj folyó bal partján, közel annak a forrásaihoz, nyugat felől festői dombok lábainál, Kotnártól 10 kilométerre északra, Jászvásártól 65 kilométerre nyugatra. Legmagasabb kiemelkedései a Dealul Mare (595 méter) és a Dealul Holm (Halom domb).

Herló egyike Moldva legrégebbi városainak. „Bahluj Vásár”-nak is nevezték. Oklevélben 1384. május 1-jén említették először, amikor Péter vajda a Szeredvásárhelyi (Târgu Siret) Keresztelő Szent János-templomnak adományozta a vásári mérleg jövedelmét. Az oklevelet Herlóban bocsátották ki.¹ A korabeli okiratok „Târgul Bahluiului” (Bahluj Vására) vagy „Bahlovia” néven emlegették.

¹ Costăchescu, 1931. I. 5.

1414–1418 közt egy herlói küldöttség is részt vett a konstanzi zsinaton, amelyet a zsinat krónikájába „Heratt” néven jegyeztek be.¹ Egy másik bizonyossága a katolikusok gazdasági erejének, hogy 1499-ben a krakkói egyetem diákjai közt is szerepelt egy Herlói Jacobus nevezetű.²

A 15. század végén a szőlők még magyar szőlősgazdák kezében voltak. Erről tanúskodik több oklevél, amelyet Herlóban adtak ki. 1499. november 20-án a herlói dombon 1 fálcsa és 3 fertály szőlősről kibocsátott adománylevél megerősíti a voronyeci kolostort annak a birtokában, amelyet Juga kincstárnoktól kapott, aki 25 vörös magyar zlotyért vásárolta azt a herlói Kiss Lászlótól.³ Az oklevél közzétevője, Ion Bogdan hangsúlyozta, hogy ez is bizonyítja, amit más forrásokból is tudunk, hogy Herló lakóinak nagyobb része magyar volt. Még felsorolta Karvak Lőrinc és Gyurkó neveit és azt a tényt, hogy a fertály szót is használták, ami 1/4-et jelent.⁴

1499. november 3-án egy másik oklevélben a besztercei kolostornak helységeket és 2 fálcsa 2 fertály szőlőt adományoztak, amelyet a város lakóitól, Oláh Jánostól és Gáspártól 218 zlotyért vettek.⁵

A század végén még több más oklevelet is kiadtak Herlóban, ami az uralkodó ottani hosszas tartózkodásának a bizonyítéka. A legenda szerint Ștefan cel Mare (Nagy István) vajda gyakran felkereste Herlót. Itt született Petru fia, aki egy ottani nővel való kapcsolatából származott.⁶ Egy kereskedő felesége gyakran fogadta az uralkodót; Herlónak különleges jelentősége volt. A vajda megújította és növelte a herlói fejedelmi udvart, amelynek a romjai ma is láthatóak.

Gyakran emlegették Herlót a 15–16. században a román krónikaírók is. A Bisztricei névtelen krónikában leírták, hogy 1497-ben az október 29-i, a lengyelek és a tatárok feletti győztes csata után, Szent

¹ Gabor, 1996. 131.

² Uo.

³ Bogdan, 1913. I.

⁴ Uo.

⁵ Uo.

⁶ Iorga, 1972. 105.

Miklós napján Herlóban vendégelte meg bojárait Nagy István vajda, és ajándékozta meg őket érdemük szerint.¹

1499. július 12-én ugyanis Herlóban kötötték meg a békét a lengyelekkel.² Macaria krónikájában leírta, hogy 1523-ban a fiatal Stefan vajda a herlói fejedelmi birtokon vétette fejét főkapitányának és első tanácsosának, Arborének.³ Ion Neculce krónikájában pedig megjegyezte, hogy Constantin Cantacuzino vajda a lengyel portyázók felett 1686-ban Karácsonykőnél aratott győzelme tiszteletére zsoldos csapatokat állított Herlóba, Jászvásárba, Széplakra (Tg. Frumos) és más településekre, amelyek aztán felszámolták a portyázó csapatokat.⁴

Az 1595–1596 időszakban Kandiai Francisc Pastia ferences szerzetes említette, hogy „Chorloi”-ban katolikus templom volt.⁵

Feltehetőleg a 16. században vegyes lakosságúvá vált a város, s a 17. század elején, 1631-ben a moldvai katolikusok összeírásában (amit a pápai levéltárban őriznek) Karo (Herlo) néven említik és 80 katolikus házról számolnak be.⁶ Néhány év múlva, 1643. június 4-én Basetti misszionárius Rómába küldött jelentésében arról tudósított, hogy Herló templomának csak a falai állnak, s 4 házban 16 katolikus lakos van. Valamikor több mint 100 házban éltek.⁷

Bandinus 1646. december 14-én érkezett Herlóba, amelyről a következőképpen számolt be: „Régen magyarok laktak itt, 500-nál is több házban. Most csak 5 házban 19 katolikus lélek van.⁸ 40 lépés hosszú 6 lépés széles kőtemploma elhagyatva, fedetlenül. Három oltára volt, a sekrestye épen áll. A temető tágas, kellemes helyen van. A plebános s kántortanító házának csak az alapjai láthatók. A templom szent tárgyait Gábor atya átadta a kotnári egyháznak. Két nagy harangot átvettek a szakadárok. Az egyház két szőlőset nem művelik. A

¹ *Román krónikáirók*. 1983. 45.

² Uo.

³ Uo. 50.

⁴ Uo. 259

⁵ Gabor, 1996. 131.

⁶ *MCSM Okmánytár*. 1989. 166.

⁷ Uo. 248.

⁸ Domokos, 1987. 411–412. *Codex Bandinus*.

Bahluj partján áll a régi fejedelmek kőfallal körülvevett palotája.¹ Fekvéséről Bandinus a következőképpen vallott: „A friss levegő nyílásánál fekszik, ugyanis Nyugaton szűk völgy nyílik a hegyek közt, ahonnan mint valami csatormán mérsékelten friss szél áradoz. Északra jó bortermő venyigékkel beültetett hegy látható, Dél felé pedig tündéri szép hegy, Kelet felé síkság. A 12 év előtti katolikus porták lakói az oláhokhoz mentek át.”² Bandinus közölte a még megmaradt katolikus családfők névsorát is: Johannes Bálint, Martinus Martinel, Michael István, Nicolaus András, Magdaléna Vetula.³

Egy jezsuita névtelen jelentésében 1654-ben azt közölte, hogy a herlói templomot feldúlták. Csak néhány katolikus ház van.⁴

Vlas Koicevic, Moldva apostoli vikáriusa így írt: „A katolikusok szegények és kevesen vannak. Összesen 20-an. A kotnári pap gondozza őket, aki egyik keresztény házban tart istentiszteletet. A templomnak csak a helye látszik.”⁵ Vito Piluzzi da Vignalello misszionárius beszámolt a lengyel nuncius kérdőívére válaszolva 1668-ban, amelyben elpanaszolja, hogy Belicante vajda kergeti el a katolikusokat, romboltatja le a templomokat. Herlóban 10 lélek katolikus, a templomnak semmije sincs.⁶ Berkuce misszionárius, 1692-ben a kérdőívekre adott válaszában arról számolt be, hogy Szent Istvánnak szentelt templomából csak a falak maradtak. Lakosságának nemrég még $\frac{1}{3}$ -a katolikus volt, de egy ház sem maradt katolikusnak.⁷ A 16. században épült római katolikus templomában az oltárképen Szent István, Szent Imre és Szent László ereklyéi jelentek meg.⁸

Az utolsó herlói katolikus pap Fredro Gabriel lengyel *konvertuális* ferences szerzetes volt, aki 1630-ban még herlói pap, majd Kotnáron folytatta lelkeszi tevékenységét.⁹

¹ Uo. 412.

² Uo.

³ Uo. 447.

⁴ Gabor, 1996. 131.

⁵ *MCSM Okmánytár*. 531.

⁶ Uo. 694.

⁷ Uo. 679.

⁸ Uo. 708.

⁹ Uo. 786–787.

A 18. század elején Dimitrie Cantemir is megemlítette mint jelentéktelen vásárhelyet, ahova egy *porkolábot* (fejedelmi helytartót) neveztek ki.¹

Herló katolikus lakossága a 19–20. században lecsökkent egy 7-8 családot alig meghaladó régi magra, hogy aztán 50-100 közti létszámúra növekedjen. A misszió 1850. évi sematizmusában „In Civitate Herleu” néven említik összesen 35 hívőszámmal mint Halasfalva fiókegyházát.² Azután Horlesthez, majd a két világháború közt Botosányhoz tartozott. 1946 óta ismét Kotnár fiókegyháza. 2005-ben 25 család, illetve 47 lélek volt a katolikusok száma.³ A mai Herló katolikus templomát 1905-ben építették.

Jerney János 1851-ben közölte Timon Sámuel feljegyzését, aki állította, hogy itt hajdan merőben magyarok laktak. Martinotti iași prefektus korában, 1779-ben még láthatók voltak a templom romjai, amely Sulzer szerint Despot vajda által építtetett.⁴ Kovács Ferenc 1857-ben Kotnár fiókegyházaként említette Hârlău-t mai nevén, ahol 51 katolikus lélek élt.⁵

Frunzescu 1872-ben mint 5610 lakosú települést mutatta be.⁶

A 19–20. század fordulóján Nicolae Iorga, a nagy román történérfő a következőképpen jellemezte: Utcái szélesek és kövezettek. A Botosány és Iași megyék közötti Herlónak valamelyes jelentősége van, nagy forgalommal. Régen azonban másféle központ volt. Az első uralkodóknak itt volt a keleti székhelye a síkság felé a kis Bahluj folyócska partján, amely a jobb oldali kiemelkedésekből érkezik, ahol Zagana remetekolostora fénylik. Ez volt Hotini Amfitolu püspök székhelye, aki 1795-ben itt Herlóban nyomtatta ki az első aritmetika- és földrajzkiadványokat, amelyeket olaszról fordított.⁷ Ștefan Mușatei és Zsigmond király csatája után Bahluj vára hanyatlott. Csak fél évszázad múlva építtette újjá romjaiból Radu Mihnea, aki itt rendezte be

¹ Cantemir, 1973. 31.

² Gabor, 1996. 131.

³ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 322.

⁴ Jerney, 1851. I. 178. (Sulzer III. 559.)

⁵ Kovács, 1868. 48.

⁶ Frunzescu, 1878. 31.

⁷ Iorga, 1972. 105.

nyári székhelyét, a herlói udvart. Kevés rom emlékeztet a palotára, de áll még Nagy István temploma 1605-nél régebbi festésével és Petru Rareş második Szent Demeter-templomával, amelyet Cantacuzino asztalnok csinósított.¹

A mai Herló kis katolikus templomát Szűz Mária Királynő tiszteletére szentelték fel.² Herló az utóbbi száz évben lassan fejlődött, 1899-ben 4553 lakosa volt.³ 1930-ban 9074⁴, 1966-ban 6017, 1977-ben 7398,⁵ 1992-ben 8771-re növekedett, majd a 2002. március 18-i népszámlálás 11 461 lakost talált Herlóban.⁶

A mai Herló vasúti végállomás. Határában homokkővet, *oolitos* mészkővet bányásznak. Fűrészüzeme, bútorgyára, kötöttáru- és konfekcióipara van. Műanyagokat, selyemszöveteket gyártanak. Élelmiszeripara zöldség- és gyümölcskonzerveket, tejtermékeket, szeszes italokat, ecetet gyárt. Jelenleg is a gyümölcs- és szőlőtermesztés központja.

Régészeti és néprajzi múzeuma van. Legfontosabb műemlékei Ştefan cel Mare temploma (1492) értékes falfestményekkel 1530-ból, a Petru Rareş alapította Szent Demeter-templom, amelyet I. Cantacuzino Deleanu asztalnok kezdeményezésére 1779-ben átalakítottak, és a Szent Miklós-templom (Munteni) 1848 előtről s nem utolsósorban az uralkodói palota romjai. A Răzăşoaei fogadóban szálloda, vendéglő és cukrászda is működik.

Amint láttuk, Moldva hőskorában az akkor még jórészt magyar lakosságú Herló rendkívül fontos szerepet játszott a fejedelemség életében. A 17. század óta elvesztette politikai jelentőségét, s napjainkban egyike a tartomány kisvárosainak, amely azonban megőrizte szőlőtermesztő hagyományait.

¹ Uo.

² <http://harlau625.wordpress.com/page/5/>

³ Obreja, 1979. 102.

⁴ Manuilă, 1938. 557.

⁵ Uo.

⁶ *Anuarul Statistic al Recensământului Populaţiei*. 2002. *Anexe*. 41.

Hidegkút (Fântânele)

A Bákótól északra a Terebes patak völgyében elterülő, részben katolikus települések egyike Hidegkút, amely az egyik legnagyobb moldvai földbirtokos uradalmának a központja és három vallás: az ortodox, a katolikus és a lutheránus telephelye, e három felekezethez tartozó lakosokkal, ahol ma is kis katolikus közösség él.

Hidegkút a Szeret–Beszterce-völgy és a Szub-Kárpátok kontaktövezetében Terebestől egy kilométerre fekszik egy téres halmon Bákó városával szemben, attól 8 kilométerre északra, a Bákó–Karácsonykő (Piatra Neamț)-országút és -vasútvonal mentén. Ma Hemejus városi alárendeltségű község faluja.

Természeti környezete a Szub-Kárpátok kevéssé gyűrt külső vonulata és a Szeret-völgy kontaktövezetéhez tartozik, ahol egyrészt a dombok miocénkori rétegei, másrészt a Beszterce negyedkori és jelenkori árterére és teraszaira terjed ki a község területe termékeny talajokkal.

A település nevét hideg, kénes illatú és ízű ásványvízforrásáról nyerte, amely egy kis domb közelében ered, tejszínű szulfátokat, sót és karbonátokat tartalmaz. Megjegyzendő, hogy több asztali víz (borvíz) is található a falu határában, amelyekről azt állítják hogy éppen olyan izletesek, mint a borszékiek.

Hidegkúton található Lucia Schönburg-Waldenburg herceg kastélya, amely mellett egy lutheránus kápolna is található. Egy szép park veszi körül a legritkább virágokkal, amelyet az erdőbe telepítettek. Ugyanitt zöldségeskertek és gyümölcsösök vannak sokféle gyümölcsfával.¹ Ortodox templomát 1787-ben Lascarache Ovidiu építette.

Sánta Péter vajda (Petru Șchiopul), aki 1574–1579 és 1582–1591 közt uralkodott, egy adománylevélben alamizsnaként adományozta régi kamarásának, Anghelnek ezt a birtokot.²

A katolikusokat Petru Bogdan Baksic (Deodatus) püspök említette 1641-ben, majd Bandinus 1647-ben, megjegyezve, hogy fekvésének szépségéről és forrásainak állandó bugyogásáról nevezik így. A ma-

¹ Racovița, 1895. 280.

² Gabor, 1996. 99.

gyarok csak 12 házban laktak. Ezeknek lakói a kisdedekkel együtt 58-an voltak. A bákói egyházba jártak. Idegen települő 400 volt.¹

Bandinus felsorolta a katolikus családfők névsorát is, akik a következő családneveket viselték: Bartos, Fábján, Lupa, Olyai (2-2 család), Somándi, Székely és Vernika (1-1).²

Hidegkutat a magyar utazók sorra megemlítették, így Zöld Péter is a 18. században 1772-ben Fontinel néven említette, mint Kalugyer-pataka fiókegyházát.³

A misszió 1874. évi sematizmusában fordult még elő „Fontinellum” néven 14 hívővel templom nélkül.⁴

Bákó megye földrajzi szótára, amely a 19. század végén jelent meg, a lakosság következő összetételét közölte: 212 román, 12 magyar, 4 zsidó és 88 cigány élt a faluban, akik 82 családot alkottak. Tartottak 53 lovat, 94 szarvasmarhát, 1601 juhot és 54 sertést.⁵

A bákói plebánia 1877–1914 közt kibocsátott statisztikáiban Hemeiuş-Fântânele néven említették, majd a két világháború között Terebessel és Szeketurával együtt közölték.

Az 1930. évi népszámlálás alkalmával 1057 lakosa volt, akik közül 34-en voltak katolikusok, 19-en magyar nemzetiségűeknek, 21-en magyar anyanyelvűeknek vallották magukat.⁶

2005-ben 14 család és 53 katolikus lakos élt a faluban.⁷ Régen Lujzikalagor, azután Bákó, majd 1991 óta a terebesi plebánia fiókegyháza.

A falu lakói a földbirtokos jobbágyságai voltak. Ezek utódai földművesek és állattenyésztők. A 20. században az iparosítás után sokan inognak Bákóba, s a város üzemeiben és a szolgáltatásokban dolgoznak.

¹ *Codex Bandinus*. In: Domokos, 1987. 376.

² Uo. 442.

³ *Pater Zöld*. 2002. 55.

⁴ Gabor, i. m. 99.

⁵ Racoviţă, i. m. 280.

⁶ Domokos, 1987. 171.

⁷ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 339.

Hordzsest (Horgești)

A Moldvai-fennsík egyik kis folyója, a Răcătău (Rekettyés) partján, a Hordzsesti-medencében található a völgy legnagyobb csángómagyar lakosságú települése, Hordzsest, a régi plebániaközpont Velény közelében. Hordzsest Bákótól délkeletre fekszik a Szeret bal parti régiójában, a Răcătău folyó jobb partján, 10 kilométerre a torkolatától, 5 kilométerre Diószéntől.

Hordzsest elnevezése egy Horga nevű embertől származik, a falu alapítójától, birtokosától.¹

Hordzsest egyike Moldva legrégebbi településeinek. Ilie és Ștefan vajda 1442. április 5-én Szucsáván kiadott adománylevelében szerepelt a neve. A vajdák megerősítették Miclăuș Rapost (Rapost Miklóst) a megszolgált Leucusest és Milest falvak, valamint Hordzsest és egy méhes birtokában.² Egy másik, Ștefan cel Mare (Nagy István) vajda által 1490. március 15-én kibocsátott adománylevelben megerősítette Răcătăui Isaiát (Iszaja), nővére unokáit: Petrut, Farkast és Mártát, Stanciu fiait és testvére unokáit: Tomát és Annát, Danciu fiait, akik közt szétosztották a falvakat, amelyek közt Hordzsest is szerepelt.³ Meglehető a korai falubirtokosok közti sok magyar személynév: Miklós (Miclăuș), Márta, Farkas, Toma (Tamásból), Anna. Nagy a valószínűsége, hogy az eredetileg csak a Szeret folyóig terjeszkedő magyar népesség a magyar földesurak és tisztségviselők által nyert adományok révén terjedt át a Szerettől balra elhelyezkedő területekre.⁴

Hordzsest mai magyar lakói a 17–18. század végén, a 19. század elején települtek a jobb életfeltételek reményében Bírófalváról és Nisiporestből, Románvásár vidékéről.⁵ A 19. század elején innen költözött át Ploszkucény lakóinak egy része is. Az északi katolikusok elvándorlása a halasfalvi egyházi kimutatásokból is kitűnik. 1806-ban még 82 család volt, míg 1821-ben már csak 57 család, tehát 25 családdal és a

¹ Coșa, 2001. 158.

² Costăchescu, 1931. II. 96.

³ Coșa, 2001. 158.

⁴ Uo.

⁵ Gabor, 1996. 132.

15 évi népszaporulattal kevesebb. Tehát valószínűsíti a masszív elvándorlást a jobb életfeltételek reményében.¹

A hordzsesti katolikusokat először a moldvai misszió 1850. évi jelentésében említették, amikor Hordzsesten 400 és a szomszédos Velényben 240 katolikus lakost jelentettek.² Kérdéses, hogy miért a kisebb lakosságú Velénybe helyezték a plebánia központját.

Hordzsest Sandu Sturdza földesúr birtokát képezte, akinek része lehetett a katolikusok telepítésében is. A falu nagy részének a birtokát a 19. században Ion Strat közigazdász-miniszter utódai szerezték meg.

A 19. század magyar utazói is megemlékeztek. Jerney János 60 családról, illetve 286 lakosról számolt be. Hétöles kis templomát is megemlégette, amelyet Kónya lelkész idején építettek téglából.³ Kovács Ferenc a jászvásári katolikus vikariátus 1857. évi jelentése alapján a beszercei kerülethez tartozó velényi plebánia főkegyházaként említette 298 katolikus lakossal.⁴

A 19. század végén kiadott *Bákó megye földrajzi szótára* 1233 lakosáról számolt be. Volt két temploma. Katolikus templomát 1830-ban a lakók építették fából. Ortodox templomát 1889-ben földesura, Profira Strat emeltette. Állatállománya 123 lovat, 605 szarvasmarhát, 264 sertést és 35 kecskét számlált.⁵

A jászvásári püspökség 1902. évi sematizmusa szerint 455 katolikus lakosa volt.⁶

1930-ban a népszámlálás alapján közölt 1316 lakosából 814-en voltak katolikusok, akik közül 207-et jegyeztek be magyar nemzetiségűeknek.⁷

Domokos Pál Péter 1932-ben szép nagy községnek írta le, amely egykor szinkatolikus csángó lakta helység volt, ma azonban néhány öreg kivételével nem tudnak magyarul.⁸

¹ Uo.

² In: Coșa, 2001. 158.

³ Jerney, 1851. I. 180.

⁴ Kovács, 1868. 50.

⁵ Racoviță, 1895.

⁶ Auner, 1908. 81–82.

⁷ Domokos, 1987. 173.; Manuilă, 1938. 539. 36.

⁸ Domokos, 1987. 233.

Első templomát Kósa kismonográfiája szerint Szent Anna tiszteletére szentelték fel, 1846-ban (akkor renoválhatták a templomot).¹ 1927-ben új templomot építettek, amelyet 1930-ban sikerült befödniök. Ez a templom 30 méter hosszú, 9,5 méter széles és 8 méter magas. Téglából épült és cinkelt lemezzel van befödve.²

A 20. század nagy földrengései, az 1940. november 10-i és az 1977. március 4-i, megrongálták a templomot, amelyet a következő években kijavítottak. Később az 1986. augusztus 31-i földrengés is súlyos károkat okozott.

1986-ban megalakult a hordzsesti plebánia, amelyet Nagyboldogasszony tiszteletére szenteltek fel. Az *Almanah* által közölt adatok a katolikus közösség folyamatos lassú növekedését mutatják. 1894-ben 133 család, 1924-ben 170 család, illetve 827 lélek, 1937-ben 227 család, illetve 914 lélek, majd 2000-ben 354 család és 1435 lélek élt a faluban,³ ami a mai lakosság többségét képezi.

2005-ben 308 család, illetve 1439 hívő élt itt.⁴ Fiókegyháza a 9 kilométerre lévő Galeri, 202 hívővel. 1820-ban épült temploma a Szent Kereszt Felmagasztalása tiszteletére van felszentelve.⁵

A falu nevezetessége, hogy határában 4–6. századi éremkincset találtak, amely Tezaurul Horgesti–Cleja (Hordzsest–klézsei Kincs) néven ismert.⁶

Hordzsest lakói földműves állattenyésztők voltak. Mezőgazdasága kukoricatermesztésre szakosodott. Kevés búzát, árpát, rozsot burgonyát, kendert és babot termesztenek. Ezenkívül jelentős a szőlőtermesztés és a méhészet. Újabban növekszik a Bákó felé ingázók számaránya.

Itt közöljük az 1897. évi *Status Animarum* szerint a leggyakoribb családneveket Hordzsestről: Petrás, Budău (Bodó, 12-12 család), Lucaci (Lukács, 11), Bálint, Cioban (Csobán, 8-8), Rafael, Chelemen (Kelemen, 5-5), Andró, Danká, Dobos, Cadar (Kádár), Ergiu (4-4),

¹ Coşa, 2001. 162.

² Uo.

³ Uo. 165.

⁴ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 325.

⁵ Uo.

⁶ *Bacău. Monografie*. 1980. 41.

Gál, Robu, Roşu, Simon, Varga (3-3), Antoca, Burcuşu, Busuioc, Matiaş (Mátyás, 2-2), Adamachi, Boga, Buda, Benca, Ember, Farkas, Nagy Sipos, Péter, Székely, Colopaci (Kalapács, 1-1).¹ A monográfia írója is megjegyzi, hogy a régi nevek közt is nagyon sok a magyar. 1437-ben említettek: Miclăuşeşti (Miklósok), Antăleşti (Antalok), Balinţi, Balinteşti (Bálintok), Corlăteşti, Corlăţeni (Korlátok).²

Csűry Bálint 1928-ban úti benyomásaiban is megjegyezte, hogy a faluban Kalapács, Bodó, Béres, Petrica, Gergely, Rófet, Rófel, Dobos, Fóris családneveket talált.³

Az itt felsorolt nevek tanúsága alapján is színmagyar csángófalú Hordzsest, amelynek lakói nagy része áttért a román nyelv napi használatára, de őrzik etnikai különállóságukat, s el kell hogy viseljék a hatóságok megnemértését, hátrányos megkülönböztetését, ezért titkon is őrzik magyarságukat.

Horlest (Horleşti)

A Jászvásár vidéki magyar falvak legrégebbike, amely egyike a nyolc legősibb plebániaközpontnak, amely nagyon gazdag történelmi múlttal rendelkezik. Magyarságát a falu lakossága évszázadokon keresztül őrizte, de nyelvét az idegen környezetben nem tudta megtartani, így már a 19. században elrománosodott magyarokként tartották nyilván őket.

Horlest Jászvásártól nyugat-délnyugatra 25 kilométer távolságra helyezkedik el, a Horlest patak forrásvidékén települt egy nagy völgykatlanban, az erdőborította dombok tövében. Községközpont és a Jászvásár vidéki katolikus telepek plebániaközpontja már 1775 óta.

Nevét Horia Movilă (Horilă) nevű alapítójától nyerte.⁴

Természeti környezete a Moldvai Mezőség déli peremvidékéhez tartozik, egy halmok által barázdált vidéken, erózióknak kitett völgyek-

¹ Coşa, 2001. 169–171.

² Uo.

³ Csűry, 2004.

⁴ Costăchescu, 1931. I. 420.

kel, gyakori suvadásokkal. Talaja leöblített *csernozjom*, hamuszürke és barna erdei talaj.

Oklevélben már a 15. században, 1471-ben megemlítették.¹

A katolikus falu később keletkezett, miután a jezsuiták birtokot vásároltak és a megművelésére adómentes parasztokat hoztak. A fejedelem egy 1696. szeptember 16-án kiadott oklevelében ugyanis kiköti, hogy a jezsuitáknak engedélyezett adómentesség csak idegeneknek jár, akik nem az országból vannak.² Így a katolikus (magyar) falu a 17–18. században már megvolt, amit bizonyít a számtalan okirat, amelyek már a századforduló idején velük foglalkoztak. A jezsuiták a birtokot 1653 és 1768 közt vásárolták, amelynek az első pontja „Orleste” falu, ahol házaik vannak, s amely Ghica kancellár Kukuteni birtokával határos Cârligatura tartományban, 4 óra távolságra Jászvásártól.³ 1703. május 6-án egy Jászvásárban kiadott oklevélben Constantin Duca moldvai vajda megparancsolta a cârligaturai bojároknak és szolgálóknak, hogy hagyják békében azt a négy embert, akik a jezsuita papoknak Urlesten (Horlest) dolgoznak.⁴ 1703. december 2-án Mihai Racoviță vajda tudatja, hogy a jezsuita lengyel papok birtokán dolgozó idegenek adó alól mentesek (fără cislă) a Pruton túli birtokon és I csász Ursuleán (Horlesten).⁵

1704. május 3-án Racoviță Mihai vajda megparancsolja, hogy jelöljék ki a határt Horilești (Horlest) és Vojnest faluk, illetve a lengyel jezsuita papok, Lupu kincstárnok és a szabadparasztok birtokai között.⁶ 1707. december 26-án ugyanez a vajda felmenti az adófizetés alól mindazokat az idegen embereket, akik a jezsuiták birtokán Urlesti-en (Horlest) dolgoznak.⁷ 1723. május 29-én megerősíti a jezsuita papot a horlești (orâlești) birtokában.⁸

¹ Obreja, 1979. 106.

² *Documenta Catholicorum Moldaviae*. 2002. 195.

³ Gabor, 1996. 134.

⁴ Uo. 22.

⁵ Uo. 89.

⁶ Uo. 91.

⁷ Uo. 95.

⁸ Uo. 121.

Érdekes, hogy már Ioan Neculai Mavrocordat vajda 1746. szeptember 12-én Jászvásárban kiadott utasításában megparancsolta a katolikus egyház prefektusának, hogy ne fogadja sehol az országban azt a két papot, akik Magyarországról fognak jönni.¹

A 18. század okiratai gyakran tudósítottak a jezsuiták és a parasz-
tok közti összetűzésekről. 1759-ben egy napszámos elleni perben úgy
döntöttek, hogy vigye a házat, és hagyja el a falut.² Ion Teodor
Calimachi vajda 1760. szeptember 16-án kiadott utasításában kötelez-
te a horlesti embereket, hogy tizedet fizessenek Maftej jezsuita pap-
nak.³ Egy évvel később a himlőben elhunyt Maftej utódja házanként 1
lejt és a termés 10%-át kérte, s azzal fenyegette a falusiakat, hogy aki
nem veti magát alá, elkergeti a faluból. Az ítélőszék úgy döntött, hogy
nem kergetheti el őket, mivel már régen a falu lakói és ottani lakosok.
1 lejben rögzítették évi kötelezettségüket.⁴

1762-ben Hrisostomus Dejoannis, a misszió prefektusa a követke-
zőképpen írta le Horlestet: Jásztól délre körülbelül kétórányi távolság-
ra van egy falu, Kukutény (Cocoteni), amelynek 22 katolikus háza van
és 121 hívője, akiket a jászvásári misszionárius pap gondoz.⁵ A Coco-
teni elnevezés itt utoljára fordul elő, amely Deleanu bojár, az ország
egyik vezető hatalmasságának a birtokára utal. Ezután csak a Horlest
nevet használták.

Az osztrák Sulzer 1779-ben beutazta Moldvát. Jelentése alapján
6000 magyar család élt a tartományban, ami 25-33 000 embernek
felelt meg, és kiemelte, hogy ebbe beletartoznak a bukovinai magyar
telepek: Csöbörccsök, valamint Horlest és Halasfalva községek lakói
is.⁶

A horlesti plebánia 1775-ben alakult meg, de sokszor paphiány
miatt a jászvásári papok gondozták. Paroni Ioan Filip püspök idején,
1818–1825 közt, mivel az uralkodói tanács nem engedélyezte, hogy

¹ Uo. 164.

² Gabor, i. m. 133.

³ Uo.

⁴ Uo.

⁵ Gabor, i. m. 133.

⁶ Domokos, 1987. 101.

Jászvásárban székeljen, titkárával együtt Horlestbe költözött. Utódja, Bonaventura Zaberroni (1825–1826) is többnyire ott-tartózkodott.

Jerney János a 19. század közepén jellemezte mint a jászvásári katolikus rezidencia birtokát, amelyet a magyarokat kedvelő Paroni püspök szerzett. Szent József tiszteletére szentelt temploma volt. 60 házban 250 csángómagyar élt. Hegyek közt fekszik. Lelkésze Jászvásárban lakik a püspöki palotában.¹

Kovács Ferenc kötemplomát és 376 katolikus lakosát említette (1857). Megjegyezte, hogy a plebánia nyelve már a román volt.²

Az 1851. évi sematizmus szerint 5 fiókegyháza és 556 híve volt, míg az 1875. évi sematizmus szerint 9 fiókegyháza és 857 híve. A plebánia használt nyelve mindkét esetben a román volt.³

Jász megye földrajzi szótára 1888-ban jelent meg. Itt részletesen bemutatják a települést. A falu két részből állt: Horlest Katolikusok (Horlești Catolici) és Horlest a Fejedelemasszonyé (Horlești Domniței). Előbbiben 57 család, illetve 262 lakos élt, akik romanizált magyarok, katolikusok.⁴ Katolikus templomát a lakosság közössége építette. Birtoka a jászvásári katolikus templomé, amelyet Angerlia fejedelmasszony adományozott. 17 lovat, 272 szarvasmarhát és 38 sertést tartottak.⁵

Horlest Fejedelemasszonyának 126 család 594 magyar eredetű katolikus lakosa van.⁶ 1790-ben alapította Angerlia fejedelmasszony, a Kukuténi birtok régi tulajdonosa. Szabófalváról, Bírófalváról, Miklósfalváról és Kotnárról telepítették lakóit, s a birtok egy részét a jászvásári katolikus egyháznak adományozta. 48 lovat, 458 szarvasmarhát, 12 juhot és 163 sertést tartottak.⁷ A két települést egy barázda választotta el egymástól. Tengerszint feletti magassága 170 méter.

¹ Jerney, 1851. 180.

² Kovács, 1870. 47.

³ Domokos, i. m. 118.

⁴ Chiriță, 1888. 117.

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ Uo.

A jászvásári püspökség 1902. évi sematizmusa szerint 689 katolikus lakosa volt.¹

Weigand Gusztáv, a lipcsei egyetem nyelvészprofesszora az sz-ező beszédű elrománosodott csángó falvak közt említette.²

Az 1930. évi népszámlálás alkalmával 1281 lakosából 964 volt a katolikusok száma.³

Obrejának a 20. század második felében megjelent földrajzi szótárában bemutatták a lakosság 20. századi növekedését. 1912-ben 1218 lakosa volt. 1930-ban 1281, 1955-ban 2388, 1977-ben 2373 lakosa volt,⁴ 2002-ben 3065-re nőtt a lakossága.⁵

2005-ben a katolikusok 421 családot, illetve 1200 lelket tettek ki.⁶

Katolikus templomát 1776-ban építették. Szent József tiszteletére volt felszentelve. Többször átalakították. 1874-ben új templomot építettek. 1965-ben felújították, megnagyobbították. Az Úr Teste és Vére tiszteletére szentelték fel 1881-ben. Új temploma 1994-ben épült.

A falu lakói a múltban földművesek és állattenyésztők voltak. A faluban malom, a határban homokkőfejtő van. Újabbban sokan ingáznak és Jászvásár üzemeiben dolgoznak. A faluban kereskedelmi és szolgáltatási egységek működnek.

Horlest az egyik legnevezetesebb magyar eredetű katolikus falu. Az egyik legjelentősebb egyházi katolikus birtok székhelye volt, amely előbb a jezsuitáké volt, akiknek 1773. évi felszámolása után a Propaganda Fide misszió a ferenceseknek adta át. Később a misszió prefekta, majd a katolikus püspökség birtokába jutott, s meg is maradt 1948-ig. A 19. század első felében még püspök is székelt itt. Katolikus vallásukat és hagyományaikat megtartották, de magyarságukat csak titokban őrizhetik.

¹ Auner, 1908. 79–80.

² Weigand, Gustav: *Fremde Elemente in der Moldau*. In: Domokos, i. m. 128.

³ Domokos, i. m. 256.; Manuilă, 1938. 646.

⁴ Obreja, 1979. 106.

⁵ *Anuarul Statistic al Recensământului Populației*. 18. mart. 2002. 41.

⁶ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 326.

Husztváros (Huși)

Husztváros – más néven Husz, románul Huși – Kelet-Moldvában található, Vaslui megyében, 17 km-re Vasluitól, 40 km-re Iașitól, a 24-es országút és a 24B¹ út találkozásánál. A Közép-moldvai Fennsík és a Fálcsi dombvidék közt fekszik egy dombok koszorúzta tágas medencében, amely keletre, a Prut völgye felé nyitott. A medencének 70–120 méter a tengerszint feletti magassága. Enyhén hullámos felszínű halmos síkság, teraszok és árterületek tagolják, és a Prut felé igyekvő Huși patak öntözi. A várost övező dombokat bükk-, valamint tölgygel vegyes hárs- és gyertyánerdők borítják, ezeket gyümölcsösök és szőlősök keretezik.

A város területén csiszolt kőkorszak utáni településnyomokra bukkantak.

A mai város eredete a múlt kódébe vész. A város története, múltja a moldvai magyarság számos emlékét őrzi. A szájhagyomány szerint a régmúlt időkben székely telep létezhetett ezen a vidéken. Epureni községben, a Bența nevű helyen fennmaradt a tatárok által elpusztított Székely-Vásárhely emléke. Az itt lakók elhagyták házaikat, és a huși részen elterülő évszázados erdőkbe menekültek. A tatárok felgyűjtötték a telepet, mindent elpusztítottak. A visszatérő telepesek a völgyek és a hatalmas erdőségek karéjában építették fel – a mai Huși helyén – új házaikat.²

Először oklevélben 1484. december 17-én említették, amikor Ștefan cel Mare (Nagy István) vajda „Huschy”-ban éjszakázott s onnan küldött egy levelet a brassóiaknak.³

Mivel a Nagy István vajdát megelőző időkből nem maradt fenn semmi feljegyzés Husztvárosról, azt feltételezik, hogy megjelenése összefügg a Prut folyó másik (a bal) oldalán felszámolt Sărata nevű vásárhely eltűnésével. Valószínűleg Sărata lakói is a túlparti, védetebb helyen fekvő Hușira telepedtek át.⁴

¹ Ma már keresztezi az E581-es út is. (Gazda Klára közlése.)

² Chiriță, 1893. 110.

³ Binder, 1982. 123. *Kronstadter Kalender*. 1750.

⁴ Moraru, 2004. 11.

Román szakkörökben eltérő álláspontok léteznek a város nevének keletkezéséről. A kutatók egy része (például Haşdeu és Timon) úgy véli, a magyar husziták adtak nevet a városnak: tanítómesterükről, Jan Husról neveztek el.¹ Vannak azonban, akik a nevet másként magyarázzák. Felmerült például egy Husu nevű földesúrtól való származtatás gyanúja, ugyanis előkerült egy 1489. március 13-án kelt okmány, melyben az áll, hogy Nagy István vajda szolgája, Stanciul, Husu Jurju fia, eladott egy szállást a Pruton túl, Sărata vásárhelynél 38 tatár aranyért. Egy másik oklevél szerint Marina, Husu lánya és az ő Nastea nevű nagynénje eladta Bereşti falu $\frac{1}{3}$ -ét 25 tatár aranyért.² A „Husu” név szláv eredetű és libát jelent, de a kutatók szerint embernévként is előfordult abban az időben. Egy másik magyarázat a magyar „hús” szóból származtatja a város nevét. Régen Cornii magyar lakói a vásár helyén alapított mézszárszékéből szereztek volna be hússzükségletüket, s úgy mondták a helynek: „a húsnál”. Innen kapta volna nevét a település.³

Bogdan Ioan a *Ştefan cel Mare dokumentumai* című munkájában azt állítja, hogy a Huşi mint vásárhely elnevezésnek semmi köze a „husu” („liba”) gúnynévhez, sem a magyar „hús” szóhoz. B. P. Haşdeu is beismerte, hogy a város neve a huszitáktól származik, akiket a 15. században huşiknak neveztek. Ha a mai város az első birtokosáról nyerte volna a nevét, akkor Husuleşti, Huseşti, vagy Huşeni lenne a neve, az akkoriban szokásos elnevezési szabályok szerint. Egyetlen komoly szakember sem lehet más véleményen ebben a kérdésben. A „husu” („liba”) alak nevetséges egyeztetés.⁴ A középkori dokumentumok arra utalnak, hogy valóban magyar részről történt a névadás. Erre mutat a husziták Moldvába telepedésének és a város megjelenésének közeli időpontja, valamint korai, 16. századi magyar névhasználatának a ténye. A magyar, székely és szász husziták Moldvába ván-

¹ Uo.

² Uo.

³ Uo.

⁴ Bogdan, 1913. 191.

dorlásának a kezdetét 1420-ra teszik.¹ Moldvában való letelepedésüket több Giurescu által is közölt adat is megerősíti.²

Több külföldi utazó említette magyar néven a várost. Reichensdorffer Hwstwarus (Husztváros) néven írt róla 1541. évi Moldva-leírásában.³

1547-ben egy Kobak Ambrus nevű ember *szőlőkepejével* kapcsolatban egy német nyelvű forrás említést tesz a moldvai „Husztvár” bírójáról és tanácsáról.⁴ A 16. századból oklevelek bizonyítják, hogy a husztvárosi tanácsban románok és magyarok is voltak. 1606-ban egy adásvételi szerződésben egy bizonyos Zole soltész (városbíró) is szerepelt, majd 1609-ben a husztvárosi soltész mellett több „jó ember”, köztük Lörinc és Egyed Máté nevű városlakók tanúskodnak egy földdarab eladása ügyében.⁵

1571-ben Vasari Gy. értesítette a varsói nunciust, hogy a husztvárosi husziták megtérítése befejeződött, s azok mind visszatértek a katolikus hitre.⁶

1599-ben Bernardino Quirini megemlíti, hogy Husztvárosban majdnem 450 katolikus él, akiknek fatemplomuk volt.⁷ A 18. század közepén arról adtak hírt, hogy a husztvárosi közösség két részre szakadt: a régi kornira és a Husztvárosira. 1762. április 9-én Dejoannis mutatta be a katolikusok helyzetét: Két katolikus közösség volt 3 templommal. Legrégibb volt a korni, Szent Szűz Mária születésének a tiszteletére felszentelve. Az erdőben a település szélén volt egy kis templom Páduai Szent Antalnak felszentelve, mellette a misszionárius központjával.⁸ A korni templom a település északkeleti részén állt a Benja nevű helyen. Mai helyén 1805-ben építettek téglatemplomot, amelyet zsendellyel fedtek be. Többszöri átépítés és megnagyobbítás után 1940-ben leomlott a tornya, és általános javításnak volt alávetve.

¹ Bitay, 1926. 3–6.

² Giurescu, 1967. 238–241.

³ Călători, I. 1969. 199.

⁴ Binder, 1982. 124.

⁵ Uo.

⁶ Moraru, 2004. 11.

⁷ Uo.

⁸ Uo.

1991–1995 közt mellette építették fel a ferences szeminárium noviciátusának az épületét.

A városban a Szent Kereszt tiszteletére felszentelt templom 1796-ban leégett, de a hatóságok nem engedélyezték az újjáépítését. Az első világháború után ide építettek egy fiúárvaázatot, és egy kolostort a Del Giglio ferences nővéreknek. Ezek 1931–1938 közt templomot építettek Páduai Szent Antal tiszteletére.¹ A földrendések (1940, 1977, 1986) megrongálták, ezért többször kellett javítani. A korni lakosság központ felé vándorlása miatt 1986-ban új önálló plebániát létesítettek, amely lehetővé tette, hogy 1990-ben újjáépítsék és megnagyobbítsák ezt a templomot is.

A 15. század végén Husztváros is ortodox püspökség székhelyévé vált, akárcsak Románvásár. A püspökség rátette a kezét a város birtokaira, és arra kényszerítette a lakosokat, hogy dézsmát fizessenek. Továbbá állandóan akadályokat gördített a katolikusok egyházi életének gyakorlása elé. Nem engedélyezte templom építését, a városi temető használatát stb.

Nagy István vajda már a 15. században vásári rangra emelte a települést. Az általa építtetett palota a fejedelmek gyakori tartózkodási helyévé vált. 1554. március 19-én erdélyi követek Husztvárosban találták Alexandru Lăpuşneanut, Moldva akkori uralkodóját.²

A legteljesebb városleírást a 17. századból a *Bandinus-kódex*ben olvashatjuk. Az 1646. november 2-án a városba érkezett püspök a következőképpen jellemezte új szálláshelyét: „A város mély gödörrel elválasztott három halmon fekszik, ezért három halmú városnak nevezhető. Kelet felől nem messze magas és tágas dombon szőlősök vannak. Nyugaton és délen erdős hegyek emelkednek. (...) Északon van a szakadár püspök kolostora.”³ A szép helyen fekvő katolikus templom nem mutatott templomformát. Külsőjéről ítélve közönséges kivitelű faháznak látszott sárral betapasztva, szalmával fedve.⁴ Bandinus korában Husztváros volt a legnépesebb moldvai katolikus helység.

¹ Uo.

² Călători, II. 107.

³ Domokos, 1987. 353. *Codex Bandinus*.

⁴ Uo.

Az 1646. évi összeírásban 124 családfővel és 682 lélekkel szerepel. A lakosokról Bandinus a következőket írja: „E város lakói magyarok és oláhok, de sokkal több magyar, és mindenben elsőbbek, miért is a város legalacsonyabb részét engedték oda az oláhoknak. Mindazonáltal a tisztségeket egymás között így folytatják: ha egyik esztendőben magyar viszi a bíróságot, a másikon oláh tölti be a tisztséget és felváltva viszik a hivatalt.”¹ Bandinus felsorolta a családfők neveit is. A leggyakoribb családnevek akkor a Csöböröcsöki, Imreh, Rab, Róka, Szabó, Szarka, Szöcs nevek voltak; további családnevek: Husti (Huszti), Jassvasari (Jászvásári), Kádár, Kerekes, Vaslai, Vidéki stb.² 1641. évi vizitációjakor Baksic Deodatus szófiai püspök városnak (citta) tekinti Husit. Leírja róla, hogy nyílt város, nincsenek kőfalai, de mivel egy görögkeleti püspökség székhelye, „civitas”-nak számít. 400 felnőtt és 95 gyerekkorú katolikusról beszélt, akik egyaránt tudnak magyarul és románul. A templomban magyarul énekelnek, a deákok vezetésével.³

A városban a románok fokozatosan többségbe kerültek, de a katolikus kolónia a legutóbbi időig megmaradt. Bartolomeo Basetti 1643. évi jelentése szerint a katolikusok száma Husztvárosban 67 családfő és 460 lélek. A külvárosban azonban 110 görögkeleti család élt (411 fő).⁴

Antonio Angelini ferences szerzetes, misszionárius a tatár pusztítás utáni állapotokról ír 1682. június 12-én keltezett jelentésében. Ő szakadárak városaként mutatja be Huszt, mivel ott csupán 30 katolikus ház áll. A város templomát szalma fedi, nem áll a pap rendelkezésére ház. A hívek egy veder bort, $\frac{1}{2}$ mérce lisztet és 2 dénárt fizetnek a papnak házanként, de ebből kiegészítés nélkül nem tud megélni. Ruházaton kívül egy lóra és egy szolgára is szüksége van, mert pusztia helyek, tatár- és rablótanyák vannak itt.⁵ A 19. században a husztvárosi katolikusok már román nyelvűekként szerepelnek a nyilvántartásokban. Az 1851-es sematizmus adatai szerint az általuk használt

¹ Uo. 354.

² Uo. 436–437.

³ *MCSM Okmánytár*. 1989. I. 209.

⁴ Călători, V. 1975. 179.; *MCSM Okmánytár*, 1989. 251.

⁵ Călători, VII. 1980. 339.

nyelv a román. A hat filiában 2098 lelket jegyeztek fel.¹ Az 1875. évi sematizmus két fiókegyházzal és 2482 katolikus lakosról számol be.²

Fälciu megye 1893-ban megjelent földrajzi szótára megjegyezte, hogy az 1561-ben katolikus hitre visszatérített magyar husziták utódai napjainkig megtalálhatók Huşiban és környékén. A püspökség dokumentumaiból is kitűnik, hogy ha nem is mindenki, de a hívek nagy része a huszita telepesek utóda. Soraik sokszor kiegészültek a püspökség által különböző alkalmakkor külföldről betelepített szolganépekkel.³ A 19. század végén a husztvárosi katolikusoknak volt egy kápolnájuk és egy temetőjük. Régi templomuk helyett újat akartak építeni, de Meletie ortodox püspök nem adott engedélyt katolikus templom építésére.⁴ Később, a 20. század elején Nicolae Iorga arról tudósít országleírásában, hogy a régi templom helyére olyan gótikus katedrális emeltek, amely mind méreteiben, mind eleganciájában megelőzi a püspökség templomát, s a város díszének tekinthető.⁵ 1890-ben Huşinak 12 660 lakosa volt. Ebből 1838-an voltak – az összlakosság 15%-a – katolikusok. A szomszédos Magyarokörny 783 főnyi katolikus népességével együtt (a telep azóta a város részévé vált) a magát magyar eredetűnek valló népesség, a katolikusok száma meghaladta a 2500 főt.⁶

Arról, hogy eredettudatuk milyen mélyen gyökerezett, ismét Iorgát idézhetjük: „Egy dombra felemelkedve a katolikus faluba érsz (...) Lakói, akik nem tudnak másképp, csak románul, mind katolikusok, és még eszükbe jut, hogy ők magyarok. Valóban a típusuk is elüt a mi parasztjainkétól.”⁷

Husztvárost 1824-ben nyilvánították várossá. Fälciu megye székhelye lett. Jelentős borászati központ volt. A 2002. március 18-i népszámláláskor 29 510 lakosa volt, akik közül 29 349 románnak, 9 magyarnak, 129 cigánynak, 2 ukránnak, 2 görögnek, 13 zsidónak, 4

¹ Domokos, 1987. 118.

² Uo.

³ Chiriţă, 1893. 109.

⁴ Uo.

⁵ Iorga, 1972. II. 195.

⁶ Chiriţă, 1893. 109.

⁷ Iorga, 1972. 195.

olasznak, 1 németnek és 1 más nemzetiségűnek vallotta magát.¹ 1995 óta Vaslui megye municípiuma.

2005-ben 1077 család, illetve 3247 katolikus lakosa volt.² 1986 óta két plebánia működik Husztvárosban. A régi plebánia Husz-Korniban 1598 óta működik. Itt is van 1277 család, illetve 3315 katolikus hívő.³ Így a katolikusok száma 6562 az egész városban.

Katolikus templomot a 1938-ban építettek, a régi temetőben, a hajdani templom helyén. 1990-ben új templomot építettek. Korniban 1597-ben épült temploma helyére 1898-ban építették a Iorga által is csodált gótikus templomot, amely napjainkban is megvan.

Fontos ipari centrum. Szerszámgépgyártás, bútór-, lábbeli-, textil- (kötöttáru-, készruha-, gyapjúfonó és -szövő) ipar, valamint élelmiszer-ipar – zöldség- és gyümölcskonzerv-gyártás, tejtermék- és üdítőital-készítés – központja.

Ezen kívül fontos a vidék gyümölcs- és szőlőtermesztése, jelentős a borászata.

A mai Huși tömbháznegyedekkel tűzdelt modern város. Fontosabb műemlékei közül megemlítjük kéttornyú püspöki templomát (Mihai Kogălniceanu út 11. sz.), amelyet Nagy István vajda (Ștefan cel Mare) alapított 1494–1495-ben. A templomot Péter és Pál apostolok emlékének szentelték, és többször megújították. A tatárok felgyújtották, de 1711-ben újjáépült. A 18. század közepén felújították, majd a földrengések után megerősítették. 1890–1891-ben Gheorghe Tattarescu román festőművész freskókkal díszítette a templom belterét.

Az 1782 és 1792 között elkészült püspöki palotát a hajdani fejedelmi udvar alapjaira építették. Az ortodox püspökséget 1848-ban egyesítették a románvásárral, székházát 1996-ban felújították.

Említést tehetünk még a város régi templomairól: a Szent Demeter-templom a 18. században épült, a Szent Fejedelmeké 1770-ben, Szent György temploma 1858 és 1868 között.

¹ *Anuarul Statistic al Recensământului Populației*. 2002. *Anexe.*;

http://www.edrc.ro/recensamanl.jsp?regiune_id=1&judet_id=427&localitate_id=430

² *Almanahul Presa Bună*. 2005. 326.

³ Uo.

A városi múzeum (Mihail Kogălniceanu út 19. sz.) értékes történelmi, régészeti és néprajzi gyűjteménnyel büszkélkedhetik. Ez utóbbi értékes szönyegeket és a hagyományos mesterségek szerszámaait is őrzi. Szőlőmúzeuma is van a városnak.

A földrajzi szótár tanúsága szerint érdekes néphagyomány él Huşiban és Magyarokorniban. Minden évben egy meghatározott napon a lakók a Benţa nevű helyre vonulnak papjuk vezetésével, s azon a helyen, ahol templomuk állt, letérdelve imádkoznak a holtak lelkéért. A szertartás után hazatérnek mai lakhelyükre.¹

Istensegíts (Tibeni)

Egy törpe kis katolikus közösség él a településen, de érdekes történelmi múltja miatt indokoltnak tartjuk a bemutatását.

Istensegíts Bukovinában a Szucsáva bal partján, a Ruda patak torkolatának közelében települt, a Szucsáva–Vicsan-vasútvonal mellett 24 kilométerre, Szucsávától északnyugatra, Radóctól 10 kilométerre délkeletre. Satu Mare község faluja.

Természeti környezete a Szucsáva völgyéhez tartozik, annak a bal oldali teraszán foglal helyet. Itt a Szucsáva az azonos nevű fennsíkot szeli át, amely besszarábiai rétegekből áll, szarmata kori agyagok, márgák, homokkövek, homok fölé a folyó negyedkori ártéri és terasz-hordalékain pocsolya- és degradált csernozjomtalajok és erdei talajok alakultak ki.

Istensegíts régi lakói a Székelyföldről a határőrezredek felállításakor Moldvába menekült székelyek voltak. Az 1764. évi menekülésük után Moldvában bújdosótelepeket alkottak. 1774-ben Bukovina Ausztriához került. Megszállását Splényi báró intézte színmagyar hadsereg élén. Alig két évvel később, 1776-ban száz székely család érkezett oda, akik két falut alapítottak: Istensegítsét és Fogadjistent a Szucsáva folyó bal parti övezetében. Első plebánosa, Mártonffy Mór feljegyzéséből tudjuk, hogy Szomoskából jöttek, tehát valószínűleg Somoskából, ahova ugyancsak székelyek telepedtek le a 18. század-

¹ Chiriţă, 1893. 111.